

Met één probleem had de groep-Dobbe zich niet bezig gehouden: het vinden van schuilplaatsen voor arbeiders en anderen die zich aan de tewerkstelling in Duitsland wilden onttrekken. Daar kwam in de herfst van '42 nog een categorie personen bij die zich moesten gaan schuilhouden: de achttienjarigen die dienst in de Nederlandse Arbeidsdienst weigerden.

Het is hier niet de plaats om deze Arbeidsdienst in den brede te gaan behandelen; wij zullen dat in een volgend hoofdstuk doen. Wel willen wij hier opmerken dat de Arbeidsdienst van zijn oprichting af door velen als een kwalijk instituut beschouwd werd waar jongeren aan het gevaar van nationaal-socialistische beïnvloeding blootstonden. Zolang de toetreding tot de Arbeidsdienst een vrijwillig karakter droeg, kon men er min of meer aan voorbijleven, maar deze zaak kwam er geheel anders voor te staan toen eind september '42 bepaald werd dat mannelijke achttienjarigen voortaan verplicht waren, zes maanden in de Arbeidsdienst te dienen. Moest dat geweigerd worden? De grootste protestantse kerkgenootschappen en het Episcopaat meenden van niet, maar er waren in protestantse alsook (in mindere mate, dunkt ons) in katholieke kringen velen die dit een onprincieel standpunt vonden. Jongeren evenwel die zich aan de vervulling van hun arbeidsdienstplicht onttrokken, waren strafbaar: ook hen moest men dus helpen bij hun onderduik. Wel te verstaan: werd een achttienjarige bakkersknecht voor de Arbeidsdienst opgeroepen en wilde hij die oproep naast zich neerleggen, dan was het niet noodzakelijk dat hij zich, zoals voor Joden als regel wenselijk was, elders in een achterkamer of op zolder verborg - hij kon, als hij geen onvoorzichtigheden beging (en aanvankelijk was de controle niet intensief), best blijven rondlopen, mits in een andere plaats. Wenselijk was dan wel dat hij, zo enigszins mogelijk, bij een andere bakker in dienst trad; wenselijk was óók dat hij binnen afzienbare tijd een nieuw persoonsbewijs kreeg en de nodige bonkaarten. Extra-geld, dat bij het onderduiken van Joden vaak zo een belangrijke rol speelde (zij verdienden immers niets en het risico van herberging werd groter geacht), was niet nodig: de bakkersknecht zou van zijn nieuwe baas misschien wel niet zijn oorspronkelijk loon krijgen, maar toch wel voldoende om in leven te blijven. Het lag eigenlijk zo voor de hand: dat men diegenen die van plan waren, niet voor de arbeidsinzet naar Duitsland te vertrekken of niet voor de Arbeidsdienst op te komen, tot volharden zou kunnen bewegen als men een organisatie schiep die hen elders zou kunnen onderbrengen hetzij in hun oorspronkelijk, hetzij in een verwant beroep en dan liefst bij een geloofsgenoot. Wie Joden hielp onderduiken, zocht schuilplaatsen; die Joden kwamen buiten het maatschappelijk productieproces te staan. Wie de weigeraars van arbeidsinzet of Arbeidsdienst zou gaan helpen onderduiken, zou in veel gevallen